

- the substitution of the subject matter of Europe in the whole study programm and
- the content and quality of information in textbooks with stress on topic of the european integration.

We can briefly conclude, that the substitution of the subject matter of Europe (expressed percentually) slightly decreases from elementary schools (20 – 25%) to universities (cca 4%). Europe is, according to textbooks, understanding as complex of countries more than an integrated unit. It is obvious at 2-nd year of secondary schools (10-th stage), where, in consideration to inappropriate textbooks, teachers mostly prefer the 1-st mentioned access which is probably easier than collecting of information about integration. It is necessary not only to publish the new textbook but also to think the new conception of regional geography teaching over on the mentioned stage.

In the conclusion, we try to give some recommendations for teaching process. They include using of informal methods and activities, giving the wider space for pupils, using of Internet if possible etc.

Recenzent: PaedDr. Ján Kancír, CSc.

DIDAKTICKÁ TRANSFORMÁCIA REGIONÁLNEJ GEOGRAFIE V NOVÝCH PODMIENKACH SÚČASNEJ ŠKOLY

Katarína ČIŽMÁROVÁ

Abstract

Important task of educational process has been providing pupils with a complex view of the world, the region where they live and teach them to understand the relationships and the lowes of the world and the region. Perspective has to be united approach in education with complex view of the world and problems of environment.

Key words: regional geography, educational process, didactic transformation

Súčasnú chápanie a význam geografie ako školského vyučovacieho predmetu vychádza z požiadaviek všeobecného vzdelania a je výsledkom rozvoja spoločnosti. So vznikom globálnych problémov súčasného sveta nadobúda čoraz väčší význam regionálna geografia, ktorú možno chápať ako komplexnú syntetickú disciplínu, ktorej objektom štúdia je interakcia medzi prírodnou a humánnou sférou v rozličných dimenziách územia.

Regionálna geografia svetadielov má pre všeobecné vzdelanie žiakov zásadný význam, nakoľko im podáva celkový prehľad o usporiadaní sveta, formuje ich vzťah k regiónu, v ktorom žijú, ako aj vzťah k Zemi, rozvíja schopnosti hodnotiť a zaujímať správne stanovisko k politickým, hospodárskym a environmentálnym problémom súčasného sveta.

Dôležitou úlohou výchovno-vzdelávacieho procesu regionálnej geografie sveta je poskytnúť žiakom komplexný pohľad na svet, v ktorom žijú, viesť ich k uvedomeniu a pochopeniu

RNDr. Katarína ČIŽMÁROVÁ, CSc.

Katedra geografie, Fakulta prírodných vied Univerzity M. Bela, Tajovského 40, 974 00 Banská Bystrica

vzťahov a zákonitostí, ktoré v ňom fungujú. Rozhodujúcim kritériom sa pre žiaka stáva potreba (ako aj schopnosť) spracovať a triediť informácie, schopnosť vedieť tieto informácie využiť v každodennom živote.

Didaktika regionálnej geografie svetadielov sa musí v súčasnosti venovať najmä transformácii systému poznatkov regionálnej geografie, t.j. výberu a stvárneniu učiva tak, aby bol položený dôraz na tvorivú prácu žiakov, na prípravu na samostatné vyhodnocovanie geografických informácií v nadväznosti na potreby použiteľnosti v praxi.

Úlohou je transformovať regionálno-geografické informácie prevažne faktografickej povahy tak, aby vznikli modely územných celkov s účelným výberom hlavných charakteristík, najdôležitejších súvislostí a vzťahov.

Pre osvojenie poznatkov o určitej oblasti možno využiť porovnanie dvoch rozdielnych alebo podobných regiónov. Zvláštny didaktický význam má demonštrácia vybraných javov, procesov a vzťahov medzi nimi na modelových regionálnych celkoch. Ide o zdôraznenie typologického prístupu, ktorý na rozdiel od detailných charakteristík jednotlivých štátov vedie k účelnému zjednodušeniu a súčasne i k zovšeobecneniu reality. Takéto stvárnenie regionálno-geografických informácií vedie nielen k pružnej tvorbe obsahu, ale odstraňuje encyklopedičnosť a srnulosť tradičného vyučovania regionálnej geografie, ktorá bola po dlhý čas založená na geografických prehľadoch samostatne stojacich faktov v nemennej štruktúre obrazu študovaného regiónu, územia.

Z hľadiska obsahového usporiadania je nevyhnutné upustiť od zaužívaného stereotypu vyučovania regionálnej geografie, kde náuka o vlasti je vyvrcholením geografického vzdelávania a vychádzať pri vyučovaní geografie z poznatkov o miestnom regióne a od neho pokračovať v poznávaní regiónov väčšej dimenzie. Takéto špirálovité získavanie vedomostí stojí na konkrétnych životných skúsenostiach a empirických vedomostiach žiaka, ktorý cez miestny región poznáva reálny svet, dotvára svoje predstavy a získava schopnosti hodnotiť ho. Žiaci pri takomto vyučovaní môžu spájať obsah vyučovania s vlastnými osobnými záujmami, s prvkami, na ktorých im záleží alebo ktoré sa ich dotýkajú. Celým vyučovaním geografie by sa mal prelínať tzv. „regionálny princíp“, ktorého cieľom je bližšie poznanie miestneho regiónu, jeho porovnanie s krajinami vzdialenejšími, čo logicky vedie k hlbšiemu pochopeniu mnohých geografických javov, vzťahov a zákonitostí. Plne tu platí známe heslo, makrosvet (svetadiely, štáty) je odrazom mikrosvetu (t.j. miestnej krajiny), ktorý každý dobre pozná. Dobrým východiskovým bodom pre žiakov je zistiť, čo o danom regióne (na úrovni rôznej dimenzie) už sami vedia a taktiež čo by sa chceli alebo potrebujú o ňom dozvedieť. Tým, že vyučovanie takto osobne prispôbujeme záujmom a potrebám žiakov a žiadame od nich, aby za svoje učenie prevzali časť zodpovednosti, vytvárame u nich osobný vzťah k tomu, o čom sa učia, zapájame do práce ich osobné záujmy, myšlienky a predstavivosť. Pre žiakov, najmä základnej školy, by mal obsah regionálno-geografického vzdelania pozostávať z pojmov, zručností a postojov alebo hodnôt, ktoré si žiaci môžu osvojiť priamou skúsenosťou.

Nedávne výskumy pedagógov a psychológov upozorňujú tiež na potrebu riešiť časovú primeranosť potrebnú na zvládnutie stanoveného obsahu vo vyučovacom predmete. Ak máme do budúcnosti pripraviť žiaka schopného používať pojmy a zručnosti v skutočnom živote, pochopiť spojenie medzi tým, čo sa naučil pred tým a tým, čo sa ešte má naučiť, je potrebný

primeraný čas. V súčasnom 45-minútovom intervale vyučovacej jednotky, systéme striedania vyučovacích predmetov to však nie je možné. Neprerušovaný čas, ktorý umožní žiakom plne sa sústrediť, by mal byť najdôležitejším a najcennejším didaktickým atribútom. Môže to byť napr. dvojhodinový blok, v ktorom sa žiaci nielen oboznámia s učebným materiálom, ale ho aj pochopia a využijú ho v praktických aplikačných úlohách a situáciách.

V minulosti prevládajúca opisnosť vyučovania regionálnej geografie podstatne redukovala geografické myslenie žiakov a nahrádzala ho jednoduchým memorovaním geografických údajov. Žiaci si osvojovali vedomosti len na úrovni zapamätania, mechanického reprodukovania predpísaných vedomostí.

V súčasnosti je dôležitou úlohou didaktiky regionálnej geografie zabezpečiť komplexný pohľad na svet so syntetizujúcou funkciou v problematike životného prostredia. Opisné a informatívne poňatie by malo byť efektívne dopĺňané o komplexný a problémový prístup k otázkam súčasného sveta.

Perspektívou pre takéto poňatie je integrovaný prístup vo vyučovaní regionálnej geografie, ktorý využíva vedomosti žiakov z iných vyučovacích predmetov. Vďaka svojej obsahovej šírke sa regionálna geografia stáva predmetom schopným generalizujúceho a syntetizujúceho pohľadu na svet v širokých medziodborových súvislostiach.

Pre učiteľa z toho vyplýva množstvo nových úloh, ale najmä zbavenie sa zaužívaného stereotypu v príprave na vyučovanie regionálnej geografie svetadielov. Prvým krokom je dôsledná didaktická analýza tematického celku a vymedzenie cieľov vyučovania v zmysle stanovenia, čo chce konkrétne dosiahnuť a čo majú jeho žiaci po absolvovaní tematického celku vedieť.

Dôležité je posúdenie obsahu témy z hľadiska aktuálneho stavu udalostí a problémov vo svete i doma, vymedzenie výchovných a vzdelávacích cieľov tematického celku. Úlohou učiteľa je tiež vymedzenie základného učiva a to vedomostí i praktických schopností, jeho štruktúry a vnútorných i vonkajších väzieb. V závere didaktickej analýzy vyberie učiteľ najvhodnejšie metódy, postupy, formy i materiálne prostriedky vyučovania.

Vymedzenie výchovných a vzdelávacích cieľov sa v súčasnosti dostáva do novej pozície. Nemalo by byť púhym vyjadrením názvu témy, ako je to často v prípravách učiteľov formulované, napr. „Povrch Ameriky“ alebo vyjadrením vlastnej vyučovacej činnosti, napr. „Oboznámiť žiakov s prírodnými pomermi Ameriky“. Takéto spôsoby v skutočnosti ciele nevymedzujú. Sú celkom formálne a pre vzdelávací proces väčšinou bezcenné. Sú dokladom povrchnosti a odrazom nenáročného „preberania“ učiva.

Pre efektívne vymedzenie cieľa je potrebné:

1. Upresniť rozsah vedomostí a činností, ktoré budú obsahom vyučovania tematického celku stanoveného osnovami a nie učebnicou.
2. Stanoviť hlavné výkony žiakov, ktoré určia, čo má žiak vedieť naspamäť, čo má vedieť ukázať na mape, čo vysvetliť vlastnými slovami, čo vyhodnotiť podľa štatistického či kartografického podkladu.
3. Stanoviť podmienky výkonu žiaka, aké výkony bude vykonávať, s akými pomôckami, individuálne alebo v skupinách.
4. Stanoviť rozsah a úroveň požiadaviek na žiakov pre potreby kontroly a hodnotenia.

Takto koncipovaný spôsob vymedzenia cieľov vyučovania má niekoľko predností:

- podáva jasnú informáciu, čo chceme na vyučovaní dosiahnuť a čo budeme od žiakov požadovať,
- vedie k upresneniu obsahu a rozsahu základného učiva, ktoré si tvorivo stanoví učiteľ sám,
- vyjadruje sa k podmienkam učenia,
- vytvára konkrétny podklad pre formuláciu otázok a úloh.

Samozrejmosťou súčasťou zmien pri didaktickej transformácii regionálnej geografie svetadielov sú okrem zmien v chápaní formulácie cieľov vyučovania aj zmeny v chápaní vzdelania.

Vzdelanie už nemôžeme chápať ako sumu osvojených vedomostí, ktoré učiteľ sprostredkuje a skontroluje ako boli osvojené. Vyučovanie má predovšetkým rozvíjať myslenie, poznávacie schopnosti a tvorivosť žiakov, má dať žiakom základ schopností samostatne sa vzdelávať, orientovať sa v informáciách o dianí vo svete a vedieť k nim zaujať stanovisko.

Vzdelávanie je treba chápať ako široký vnútorne integrovaný projekt, v ktorom oproti sebe stoja tradičné výkladovo-reprodukčné metódy a problémové vyučovanie. Problémovo založený prístup učiteľa k obsahu vyučovania regionálnej geografie je pre súčasnú, ale najmä budúcu školu nevyhnutná podmienka koncepcie vyučovania. Zabezpečuje totiž motiváciu pre žiakov, je užitočná pre život a obohacuje osobnosť žiaka. Základom problémovo koncipovanej výuky je učiteľov komplexnejší prístup k interpretácii tematického celku, pri ktorom rieši problémy, ich podstatu a význam, ich vplyv na život ľudí v danom regióne, vrátane možností ako ich riešiť. Komplexnosť znamená nadväzovať na vedomosti, skúsenosti a rozhľad žiakov v ekonomických, politických, kultúrno-spoločenských a environmentálnych otázkach a snažiť sa ich rozhľad ešte rozširovať. Problémový prístup možno uplatniť pri motivácii, vysvetľovaní a osvojovaní si nového učiva, ako aj pri otázkach a úlohách na riešenie.

Novou metódou, ktorá sa v budúcnosti bude musieť vo väčšej miere uplatňovať vo vyučovaní geografie je školský geografický projekt, ktorý sa v rámci regionálnej geografie dá uplatniť najmä pri poznávaní miestneho regiónu.

V závere svojho príspevku sa dotknem aj problematiky vyučovacích foriem, pretože s obsahom, metódami a organizáciou vyučovania tvoria nedeliteľný celok zameraný na splnenie vzdelávacích cieľov. Hlavným kritériom sú nielen naše tradície, ale najmä zmenené spoločenské podmienky spolu s požiadavkou pripraviť mládež do života tak, ako to stanovuje Medzinárodná charta geografickej výchovy.

V našej praxi sa najviac využíva forma frontálneho vyučovania a práce v dvojiciach. Stále nedocenené je skupinové (týmové) vyučovanie, nakoľko vyžaduje špeciálne usporiadanie pracovných miest a náročnú prípravu pre učiteľa.

Netradičnou formou sú tvorivé dielne, pri ktorej si žiaci vyberajú z ponuky tém, rozhodujú o postupe spracovania, volia si vlastné tempo, pracujú samostatne alebo v skupinách.

Takáto metóda obohacuje žiakov vo viacerých smeroch. Učí ich pracovať s rôznymi podkladmi, spracovávať informácie, spájať poznatky z iných vyučovacích predmetov, ktoré sa veľmi dobre dajú využiť v regionálnej tematike.

Medzinárodná charta geografického vzdelania formuluje modernú predstavu o význame geografického vzdelania, ktorú bude potrebné použiť ako nový podnet pre budúce poňatie osnov, ktoré bude zodpovedať svetovým trendom a vychádzať z overených tradícií našej školy.

DIDACTIC TRANSFORMATION OF REGIONAL GEOGRAPHY IN CONDITIONS OF CONTEMPORARY SCHOOL

Katarína ČIŽMÁROVÁ

Summary

Regional geography has essential importance for general education and cultural outlook of man.

It fulfils an important function and creates a deep and particular idea about „a map of the world“ in minds of pupils and introduces them problems of spatial geographical thinking.

Important task of educational process has been providing pupils with a complex view of the world, the region where they live and teach them to understand the relationships and the lowes of the world and the region. Perspective has to be united approach in education with complex view of the world and problems of environment.

Recenzent: PaedDr. Ján Kancír, CSc.

ALTERNATÍVNE UČEBNÉ OSNOVY Z GEOGRAFIE PRE GYMNÁZIÁ

Alica DRAGULOVÁ

Abstract

The aim of this alternative teaching plan is to make studium on Grammar school the most effective and modern. Alternative curriculum from geography watch first of all interest of student about subject, regnirements on examination to study to university and the connection of theoretical knowledge with practical life.

Key wods Geography, alternative teaching plan, alternative cirriculum

Úvod

Výskumy z predchádzajúceho obdobia zamerané na riadenie výchovy a vzdelávania ukázali, že škola sa dostávala do hlbokého protirečenia, v ktorej prevažovalo postavenie žiaka ako pasívneho objektu, pričom škola trpela krízou duchovných ideálov a hodnotovej orientácie a v riadení pretrvávala autoritatívnosť, formálne vzťahy, rutina a byrokratičnosť.

V súčasnosti sa u nás vykonalo veľa pozitívnych krokov orientovaných na odstránenie spomenutých nedostatkov a deformácií v oblasti výchovy, vzdelávania a práce školy a na vybudovanie školy, ktorej činnosť sa dostane do súladu s humanistickými a demokratickými ideami.

Z tohto dôvodu ak dnes posilňujeme humanistickú orientáciu školy, usilujeme sa o vytvorenie podmienok na všestranný a dôstojný rozvoj človeka. Osobitne dôležité a aktuálne je

PaedDr. Alica DRAGULOVÁ

Metodické centrum, Ševčenkova 11, 080 01 Prešov